

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

Het vogeleiland „De Beer” exit

JAN P. STRIJBOS

Zoals de beweging der Tachtigers streefde naar vernieuwing in de letterkunde, zo ontstond in dezelfde periode ook in een ander vlak van de kunst beroering en een ernstig streven naar verjonging. Berlage en De Bazel waren de voorgangers in de architectuur en de bouwkunst. Chris Lebeau, Lion Cachet, Dijsselhof, Van Zwollo en tal van andere kunstenaars brachten een nieuwe geest in de toegepaste kunst. En wat later zorgden twee voortreffelijke Nederlanders voor het reveil in de belangstelling voor de natuur. Dat waren Heimans en Thijssen; en hun idealen werden uitgedragen door een groot aantal trouwe volgelingen en medewerkers. Heimans en Thijssen, zij beiden werden onze erkende leiders. Hun invloed was merkbaar bij het ontstaan van

de Natuurhistorische Vereniging, de Ornithologische, de Mycologische, de Entomologische Vereniging. De werkzaamheid van de beide pioniers gaf de stoot tot de oprichting van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten en het ontstaan van „De Levende Natuur”. Er verschenen nieuwe periodieken, nieuwe verenigingsbladen, dagbladen kregen een rubriek die gewijd was aan de natuur.

Maar geheel los van de officiële verenigingen, zoals de Natuurhistorische Vereniging of de Jeugdbond voor Natuurstudie, ontstonden er zowel in Den Haag als in Haarlem, Gouda en Oudewater kleine groepjes jongelui, ijverige en enthousiaste natuurliefhebbers, die zich aangetrokken voelden tot de wereld van

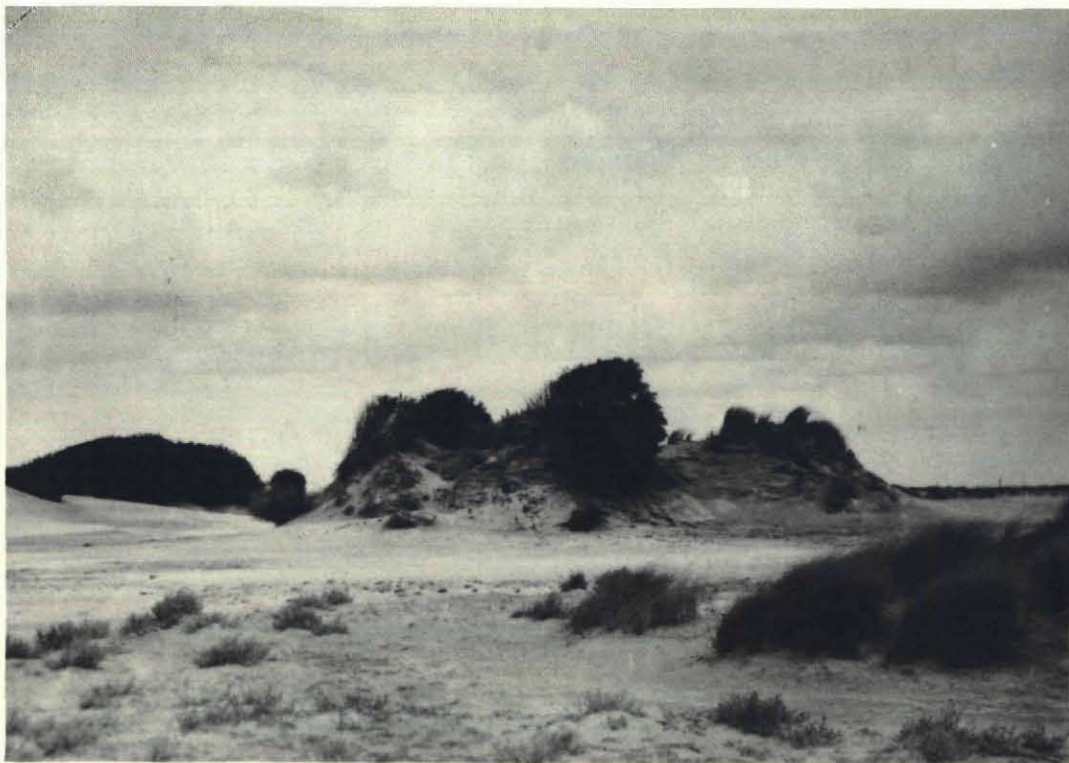

Fig. 1. *Duinlandschap op „De Beer”, 1921, thans ter ziele.*

planten en dieren, waarbij vooral de vogels en het vogelleven het doelwit waren. In 1920 werd de Goudse Ornithologische Club „Hirundo” opgericht. Daarvan waren Ed Hofmann en Arie Scheygrond de gangmakers. In Haarlem bestond het groepje uit George Junge, Hans Tesch, Ben Teensma, Piet Smit en Willy Bausch. Hun jachtveld besloeg het duingebied van Bloemendaal, Santpoort en Vogelenzang en Noordwijkerhout en de boorden van het Spaarne en het gehele Noordzeestrand van IJmuiden tot Noordwijk. Het werkterrein van de Goudse Club lag in het plassen gebied van Reeuwijk en Sluipwijk, de Krimpenerwaard en de Eendenkooi met de Aalscholvers in Lekkerkerk.

In Den Haag was onder leiding van G. J.

Tijmstra een clubje ontstaan, waartoe Frans Kooymans, Joost ter Pelkwijk, Martien Rutten, Niko en Luuk Tinbergen, Pop Tijmstra en Van Beusekom behoorden. Zij hadden de beschikking over het prachtige duingebied van Meyendel, De Kijfhoek, de Bierlap en Duinrel. Razend jaloers waren wij op de Hagenen, die bovendien het vogeleiland De Beer konden verkennen.

Dat dorado lag voor hen voor het grijpen, want dat lag nauwelijks een uurtje fietsen verwijderd van hun woonplaats. Vier van deze jeugdige, geestdriftige natuuronderzoekers verstoutten zich daarover een boek samen te stellen, dat zij als titel meegaven „Het Vogeleiland”. Jac. P. Thijsse schreef er een alleraardigst voorwoord voor en hielp hun kalf ter

wereld helpen, zoals hij het noemde. Hij geeft in zijn introductie de jongelui, nauwelijks de lagere school ontwassen, een schouderklopje en roemt „De Beer” uitbundig en zegt ervan: „Een landschap welhaast wereldberoemd om zijn rijke flora en fauna, die zijn hoogste uiting vindt in een weergaloos vogelleven. Het was voor de jongelui een mooie tijd, wanneer je de aandrang voelt om dat alles te gaan ontdekken, voor jezelf. Eerst later, soms veel later kom je ertoe, om anderen daarvan te gaan vertellen of er iets van te vertonen. Velen doen dat niet eens, maar blijven toch hun leven lang genieten van de opperste schoonheid op aarde, het rijke natuurleven, in het bijzonder zoals dat zich uit op vele bevoorrechte plaatsen in ons bevoorrecht vaderland. Het boek legt een levendige getuigenis af van de belangrijkheid van het landschap en laat ons tevens de noodzakelijkheid gevoelen om ervoor te waken, dat flora en fauna er zich rustig kunnen ontwikkelen”. „We moeten dit landschap eerbiedigen”. En verder „De Beer is een eersteklas-landschap” en „De Beer kan behouden blijven want het is daar Kroondomein”. „Hoe zal de wereld zijn over honderd jaar? Of laat ik het korter nemen, dan zie ik er ook nog wat van, laat ons zeggen twintig jaar. Er zal veel veranderen en snel, maar laat ons toch uit alle macht ervoor waken, dat er aan „De Beer” niets verandert dan wat de natuur zelve er gelieft te doen, want dat is op zich zelf ook al weer mooi en merkwaardig”.

Zo verzuchtte onze Dr. Thijsse in 1930. En wat is ervan terecht gekomen? Het gehele gebied ging totaal verloren. Het gehele domein van de Waterweg van Rotterdam tot aan de monding is thans een walgelijk lelijk industriegebied geworden,

toen de overheid meende dat de belangen van de industrie en de drift om steeds meer en meer te moeten produceren moest prevaleren boven die van natuurbehoud en vogelbescherming. Daaraan werd een natuurmonument van internationale betekenis opgeofferd en raakten ornithologen van naam, zoals M. J. Tekke, Jan Bouma, Jan Kist en Dr. K. Waldeck hun excursie- en studieterrein kwijt.

Aan dat vogeloord „De Beer” bewaar ik vele en dierbare herinneringen. De eerste maal dat ik daar voet aan wal zette, was in begin juni 1911 en wij raakten toen meteen verzeild in een immense kolonie Visdiefjes van enige duizenden paren en in het schelpenhoekje achter de pier ontdekten wij vele tientallen nesten van de Dwergstern. Daarna ging er geen jaar meer voorbij of we gingen enige malen in het broedseizoen naar de Hoek van Holland waar Slis, de schipper van de reddingsboot, ons overzette naar het geliefde eiland. Later gingen we er ook heen in de trektijd, wanneer de vogelscharen weer aangegrepen werden door trekdrift. Dan was Siem de Jager, de Texelaar die er vogelwachter was, weer vertrokken en sliepen wij in zijn houten huisje. Op Koninginnedag, 31 augustus, was een bezoek aan De Beer een vaste gewoonte. Dan waren de Morinelplevieren er weer en waren de bramen rijp.

Schipper Slis had ons verteld van een onbewoond eiland, ver uit de kust van Voorne. Wij hielden ons plan geheim voor de leden van de Haagse club en op een zonnige dag in juni van het jaar 1931 verlieten wij de haven van Hoek van Holland om na enige uren te landen op het onbekende eiland. De gehele dag besteedden wij aan de inventarisatie en aan het fotograferen van de daar broedende

Fig. 2. *Kluut bij zijn nest.*

vogels. Wij ontdekten er nesten van Kluten, van Visdiefjes en Strandplevieren en ook het nest van een Zilvermeeuw. Dat een dergelijke ontdekkingstocht in ons dicht bevolkte landje nog mogelijk was, had niemand van ons voor mogelijk gehouden. Later bleek dat ons geheim toch was uitgelekt en de dag nadat wij er heen waren geweest, maakten ook Joost ter Pelkwijk en Frans Kooymans een tocht naar de Hinderribben, zoals onze zandplaat officieel op de zeekaarten heet. Volgens schipper Slis komt deze zandplaat, die ook door de Zeehonden wordt gebruikt, alleen onder water bij bijzonder hoge stormvloed. De beide Hagenaars maakten de tocht met hun vouwboot; dat was dus heel wat riskanter dan met de motorvlet, zoals wij

deden. Het liep echter goed af. Een andere keer dat Frans Kooymans en Joost ter Pelkwijk op de Waterweg aan het spelevaren waren, ging het echter mis, toen hun kano door de sterke ebstroom tegen een paal van een zalmfuik werd gedrukt en omsloeg en beiden in het water terecht kwamen. Ze wisten beiden op een paal te klimmen, maar konden de vouwboot niet meer bereiken.

Joost trok zijn kleren uit, liet die varen en zwom naar de kant. Ging hulp halen en om niet helemaal poedelnaakt bij de vogelwachten aan te kloppen, omgordde hij zich met een rietmat die hij op het strandje vond. Er kwam hulp en Frans werd van de paal geplukt en ook de vouwboot werd opgevist.

In de loop der jaren beleefden de Haagse

jongelui heel wat avonturen. Een deel daarvan vinden wij in hun boek „Het Vogeleiland” vermeld. Achterin geven zij een lijst van de vogelsoorten die zij er waarnamen, aangevuld met waarnemingen van andere ornithologen, zoals Dr. G. J. van Oordt, Jan Bouma, Fr. v.d. Weerd en Jac. Zietse etc. In totaal geeft die lijst niet minder dan 177 soorten. Daaruit blijkt duidelijk de betekenis die De Beer had voor de vogels, speciaal voor de vele soorten broedvogels. In die jaren nestelden er meer dan 200 paren Scholeksters, en zo ongeveer 400 paren Kluten en maar liefst 20.000 paren Visdieven, in latere jaren ook vele paren Grote sterns en 100 paren Dwergsterns. Siem de Jager ontdekte er een nest van de Lachstern en wat later vond Jan Kist verscheidene nesten van deze zeldzame broedvogel. Ik zelf wist er een Kleine bonte strandloper bij zijn nest te fotograferen. De Bergeend was er een zeer algemene broedvogel en in het rietmoeras nestelden elk jaar minstens drie paren Bruine kiekendieven. De Torrenvalk was er broedvogel en elk jaar werden er tussen augustus en april Slechtvalken waargenomen, die op lijsters, Spreeuwen, duiven, op allerlei steltlopers en zelfs op Bergeenden en Grauwe ganzen jaagden. Wat genoten wij toen er een Zearend geruime tijd domiciel had gekozen. Daar ging je speciaal voor naar De Beer en daarvoor hadden wij die lange reis over.

De belevenissen van de Haagse jongelui bij het observeren en het fotograferen van de vogels op De Beer werd door Joost ter Pelkwijk weergegeven in een kostelijke tekening, die hierbij gereproduceerd wordt (fig. 5). Hij was een artistiek begaafd bioloog, van wie heel veel te verwachten viel. Hij ontviel ons

echter jammerlijk op zeer jeugdige leeftijd, voordat hij zich ten volle had kunnen ontplooiën. Deze jonge originele figuur hebben wij met stijgende bewondering gevolgd. Hij had een zeer brede belangstelling en zijn humor was aanstekelijk. Iedereen bewonderde hem om zijn uniek tekentalent. In zijn jonge jaren was hij een vrijgevochten bengel met een onbedwingbare zwerflust en stellig geen brave leerling op de middelbare school. Struinen en zwerven langs het strand bij nacht en ontij was zijn lust en zijn leven. In 1938 haalde hij zijn kandidaats-examen. Voor zijn dissertatie wilde hij naar Suriname. Hij vertrok daartoe begin 1940 en ging eerst naar de Verenigde Staten voor het verrichten van voorbereidend onderzoek aan verschillende instituten, waar hij kennis maakte met hoogstaande geleerden, voor wie hij grote waardering had. Het koh niet anders of ook daar won hij zich vele vrienden. Hoezeer hij daar gewaardeerd werd, kwam tot uitdrukking in het feit dat Roger Tory Peterson, de bekende Ameri-

Fig. 3. Jonge Kluten, pas uit het ei.

Fig. 4. Groenpoot- en Zwarte ruiters aan de kreek, „De Beer”, september 1930. Foto Frans Kooymans.

kaanse ornitholoog, een plaats inruimde voor „Pelk” in zijn boek „The Bird Watchers Anthology” waarin hij een groot aantal beroemde vogelkundigen en biologen de revue laat passeren. Peterson, zelf een begenadigd vogelschilder en tekenaar, laat daarin duidelijk zijn bewondering voor Ter Pelkwijks tekenkunst blijken.

De tekening van „Pelk” geeft een kaart van De Beer met daarin getekende, zeer persoonlijke belevenissen van Joost ter Pelkwijk en Frans Kooymans en con-

sorten.

Hieronder volgt nu een lijst met verklaringen van de bijschriften, die op de tekening voorkomen en die we te danken hebben aan Frans Kooymans. Voor insiders van veel waarde en zeker zinvol, voor degene die De Beer niet in zijn volle glorie hebben gekend mogelijk wat problematisch. Maar in elk geval een stukje historie van wat eens een onzer belangrijkste natuurmonumenten en vogelreservaten was.

Hier heb je de Javanen. dat waren vrij hoge golven in de monding van de Nieuwe Waterweg.

Nee melluk. Dat riep Slis tegen iemand op de wal die vroeg of er olie in de kannen zat.

Hier rijdt Z.K.H. Op een jachtdag werd er flink gedronken (later vond je dan lege flessen in de konijnenholen). Z.K.H. Prins Hendrik was aan het einde niet zo vast ter been en werd dan op een lorrie naar de steiger gereden.

Emanuel, ik zie het wel. Gedeelte van de dichtsels van Pelk, die Frans Kooy zong in zijn benarde positie op een der palen van de zalmfuiken. Door de sterke ebstroom waren ze met de achtersteven van de vouw-

stonk daar meestal, vooral als de kachel brandde en gestookt werd met vette kolen. In het broedseizoen woonden Siem de Jager en Haakman daar.

Fijn drinkwater en steenkool. Voor de verwarming van het huisje van Vogelbescherming zochten we meestal steenkool op het strand bij de aanspoelhoek. Maar vlugger was je klaar wanneer je een emmer vulde bij de kranen van het onderhoud van de zuidpier. Ook was daar goed drinkwater voorhanden.

Martien en zijn Javaan. Martien Rutten kampeerde eens met Vetter, die min of meer als slaaf fungeerde. Dit is de Scheur van Pols. Jachtopziener Th. Pols woonde dicht bij een oude waterloop, „Het Scheur”.

Bij dit sterfje zat Wubbe. . . en stinke. Jan Ebbinge Wubbe (bioloog, waar Pelk niet veel mee op had) zat bij de Dwergsterns in een schuilhut waarachter Pelk iets had gedeponneerd, dat bar stonk.

Dat is nou Blonde Liesje. Een bijzonder licht gekleurde Morinelplevier kreeg deze naam.

De Witte Koe. In 't Breed liep een bijna geheel witte koe. Ze zeiden dat Dick van Sijn (N.J.N.-er die ook veel op De Beer kwam en hoogblond was) de zoon was van deze witte koe.

De kabbelende Witgatplas. Plas aan het einde van de Vlierenallee, waar we van de schuilhut uit in april Bergeenden, vissende Blauwe reigers en Aalscholvers en Oeverlopers fotografeerden.

Puik aardappelen voor het opscheppen. We noemden dat wel zo, maar ik geloof niet dat we ons daaraan bezondigd hebben.

Krakeendenplas. Tijnstra had daar eens een Krakeend waargenomen (wij nooit), maar er waren wel Kemphanen.

Stormmeeuwenplas. Hierin trapte Rein de Wit in het donker. Bij zwaar bewolkte hemel en harde wind trokken we 's avonds naar het strand om met sterke lampen slapende meeuwen te vangen en te ringen. Rein de Wit liep in de plas en viel.

Met Martien in de branding. Martien vond er niets aan en wilde terug.

Sodeju kind, wees voorzichtig. Uitspraak van een Scheveningse vrouw, wier kind bijna uit de tram viel.

Bij 't Westhuf. Hier zaten Pelk en Frans Kooy te eten, gezeten op kistjes, met een grotere kist als tafel.

Pleuns. Vrijwel elke winter was er een Zeearend aanwezig. We zeiden tegen Pleuns, die bij de steiger woonde, dat hij goed op zijn dochttertje van 3 moest letten, omdat de Zeearend haar wel eens mee zou kunnen nemen.

Een bout (Konijn) van binnen een rotzotje. Opmerking van de jachtopziener Leeuwenberg.

Hoor Groenpootruiters! Niko Tinbergen was met een excursie van de Haagse Vogelbescherming op De Beer. Pelk en Frans Kooy zaten aan de kreek in de schuilhut. Toen de excursie naderde floten ze om beurten Groenpootruiters na. Ze hoorden Niko roepen: „Hoor, Groenpootruiters”.

De Pastoors. Twee pastoors waren via het strand naar Brielse Maas gelopen en dachten zo in Brielle te kunnen komen. 's Middags werden ze in het moeras verrast door opkomend water en hebben de nacht daar toen doorgebracht.

Tros bananen. Een tros aangespoelde bananen die nog wel te eten waren.

Pinda's en stroopwafelen. Frans Kooy bracht deze meestal mee.

Nou Kooy, je wordt bedankt hoor. Uitspraak van Karel Waldeck, die ook eens mee ging in de vouwboot. Door aflopend water zaten ze steeds op zandbanken in de Brielse Maas. Waldeck stapte uit en ging verder lopen. De drie personen die bij het Wijde Slik staan te kijken, zijn waarschijnlijk Tijnstra, Pop Tijnstra en Martien Rutten.

Dat het paradijs van De Beer voor goed verloren kon gaan, is een bewijs dat de status van een Natuurmonument niet on-aantastbaar is, maar opgeofferd kan worden wanneer de belangen van de industrie hoger worden aangeslagen dan die van natuurbehoud. Dat dit onvergetelijke landschap van een unieke bekoring en tevens een studieveld van onuitputte-

lijke rijkdom vernield werd, is te wijten aan onjuist inzicht van onze overheid en aan gebrek aan verantwoordelijkheid ten opzichte van ons nageslacht. Het gehele gebied van Europoort werd een verschrikking. En wat te zeggen van de mensen die daar gedwongen worden te werken en te wonen?